

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

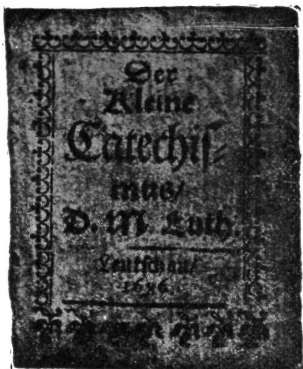
(Adalékok Szabó Károly és Hellebrant Árpád Régi Magyar
Könyvtárához.)

A LEGKISEBB HAZAI RÉGI NYOMTATVÁNY.

Adalék a Régi Magyar könyvtár II. kötetéhez.

(A szöveg közt négy ábrával.)

SCHÖNHERR GYULÁTÓL.

[185.] *Lőcse*, 1686.

Der | Kleine | Catechismus, |
D. M. Luth. |
Leutichau, | 1686.

64-r. A — H₈ = 66 számozatlan
levél.

Egyetlen példánya, vörös bőrbé
kötve, a Magyar Nemzeti Múzeum
Széchenyi-országos könyvtárában.

A kis katekizmus
címlapja.

(Eredeti nagyságban.)

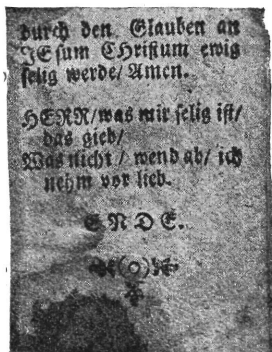
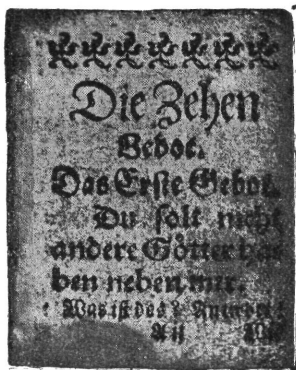
* * *

A fentebbi bibliografiai leírás arról az 1686-iki lőcsei lutheránus katekizmusról szól, mely ifj. Erdély Sándorné szül. Vилец Erna urnő ajándékából ez év elején került a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának tulajdonába.

Ez a nyomtatvány nemcsak mint az 1711 előtti hazai könyvnyomtatás mostanig ismeretlen terméke érdemel figyelmet, mely a nem magyar nyelvű régi hazai nyomtatványok könyvészetét új adalékkal gyarapítja. Különös érdekességet kölcsönöznek e könyvnek

alakjának méretei. A 64 levélre terjedő nyomtatvány leveleinek magassága, mint a mellékelt hasonmásból látható, 47 milliméter, szélessége 37 mm.; a kötési tábla magassága 50 mm., szélessége 40 mm.; a kötés vastagsága 10 mm. Ez tehát a legkisebb nyomtatvány, a mit eddigi tudomásunk szerint magyarországi könyvsajtó az 1711 előtti időszakban, a magyar nyomdászat inkunábulumainak korában produkált.

Tartalma, mint címéből látjuk, Luther katekizmusa, illetőleg annak leglényegesebb részei. A tizparancsolattal s annak magyarázatával kezdődik; ez a rész az *Mij* jelzéssel ellátott 2a. laptól, vagyis a könyvek mai rendes lapszámozása szerint a 3-ik laptól a 20-ik lapig terjed. Ezután jön a Hiszekegy, három fejezetben, megfelelő magyarázattal, 12 lapnyi terjedelemben; a Miatyánk, mely a 9 pontjához fűzött magyarázattal együtt 20 lapra

A kis katekizmus 2a. és utolsó lapja.

terjed; a keresztség és az urvacsora magyarázata 4-ik fejezetben, 22 lapra terjedőleg. 38 lapra terjed a tulajdonképeni katechizmus, vagyis az urvacsora felvevéséhez szükséges hitbeli ismeretek kérdések és feleletek alakjába foglalt magyarázata. Végül imák és énekek következnek: gyermekek imádsága versben (*Kinder Gebetlein*), ének (*Ein geistlich Lied; Erhalt uns Herr bey deinem wort*), a »Da pacem domine« imádság német fordítása, más imádság (*Ein Gebeth. Gott gib Fried in deinem Lande.*) a 163. zsoltár négy versszaka és ifjak számára irt mindennapi imádság (*Täglich Gebeth der Jugend*). A kötet a következő verssel végződik:

HERR, was mir selig ist,
Das gib,
Was nicht, wend ab, ich
Nehm vor lieb.
Ende.

A szöveg három fajtájú betűkkel van ebben a kis formátumban kinyomtatva. A főbb részek czimei kétféle nagyságu betűket tüntetnek fel; a második fajtájából vannak szedve a magyarázat tárgyát képező tételek, míg magának a magyarázatnak a szedése a mai petit-szedésnek felel meg.

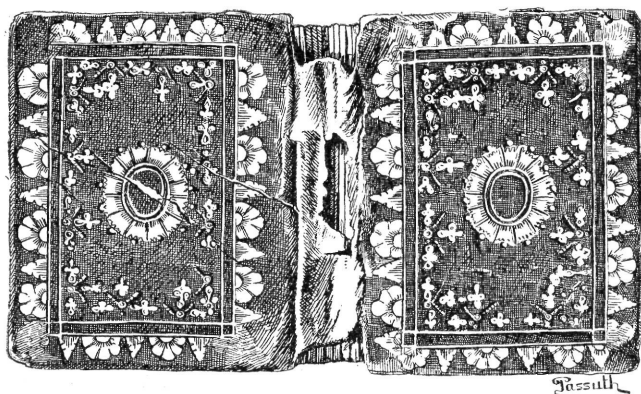
A 16 lapból álló ivenk 1., 3., 5., 7. és 9. lapja betüből és számból álló jelzéssel van ellátva; az A iv első lapján, ez levén a címlap, ez a jelzés hiányzik, az iv további jelzései: Aij, Aijj, Aijv, Av; a 17-ik lapon kezdődő 2-ik iv jelzései: B, Bij, Bii, Biv, Bv; s így megy ez tovább az utolsó, D jelzetű ivig. Minden lap alja órszóval van ellátva.

A nyomtatvány Lőcsén kerülvén ki a könyvsajtó alól, semmi kétség az iránt, hogy a híres Breuer féle könyvnyomda terméke. Ez tudvalevőleg a XVII. század második felében kezdett Lőcsén működni és 1686-ban Breuer Sámuel birtokában volt, a kitől 1665-től 1700-ig mintegy 130 magyar és még egyszer annyi idegen nyelvű nyomtatvány maradt reánk. Ezek tulnyomó részét protestáns egyházi könyvek: evangéliumok és epistolák, prédikációk, imádságos és énekes könyvek képezik. Úgy látszik, hogy a maga korában ez a czég látta el a protestáns felvidéket templomi könyvekkel. Luther katekizmusa is többször megjelent Breuer kiadásában, latin-magyar, és kizárólag latin, vagy német szöveggel. Hogy a derék könyvnyomtató a rendesnél kisebb alaku könyvek kiadásában is kedvét lelte, látjuk abból, hogy egy imádságos könyvecskéje (RMK. I. k. 1308. sz.) 1683-ban 32-rétű kiadásban jelent meg. A mi kis katekizmusunkkal azonban valószínűleg elérte a non plus ultrá-ját annak, a mit a könyvnyomtató műhelyek akkori berendezése hazánkban a könyvforma kicsinysége tekintetében megengedhetett.

A ma gyémántkiadásoknak nevezett apró könyvek a könyvnyomtatás első századaiban is a könyvkedvelés, a Bücherliebhaberei kedvelt tárgyai közé tartoztak, habár a betűk kicsinységére nem közelíthették meg a mai stereotip uton előállított ugynevezett mikroszkopikus kiadásokat. A Bryce-féle $27\frac{1}{2}$ miliméter magas és 19 mm. széles angol szótár (The smallest English Dictionary in the world), mely ma, úgy gondolom, a legkisebb produktum ezen a téren, s melynek Szinnyei Józsefnél láttam egy példányát, 384 lapon mintegy 13,000 szót, tehát az angol társalgási nyelv egész szókincsét tartalmazza; ismerjük a biblia, Dante, Petrarca, Shakspeare stb. modern mignon-kiadásait, melyeket óraláncra függesztve lehet hordani. De ezek inkább kuriózum számba mennek, szövegük olvasásához nagyító üvegre volna szükség. A régiek gyémántkiadásai ellenben a rendesnél alig kisebb betűkkel vannak nyomtatva, tehát kevesebb szöveg fér lapjaikra, de viszont meg van az az előnyük, hogy olvasni is lehet őket.

A lőcsei kis katekizmus, mint tartalmából kivehetjük, kicsiny-sége daczára is tényleg gyakorlati czélt szolgált, t. i. a konfirmációra készülő fiatalság használatára volt szánva. Tetszetős külsejével, finom ízlésre való bőrkötésével kétségtelenül kapós árucikk lehetett a felvidéki protestáns családok körében; de kicsiny volta megsokszorozta a veszedelmet, melynek a könyvek minden időben ki vannak téve. Így van az, hogy mostanig nemcsak nem ismertük e kiadásból egyetlen példányt sem, de tudomással sem birtunk létezéséről. Százak közül (mert hisz bizonyosan több száz példányban nyomtatták) ezt a valószínűleg utolsó példányt, s hozzá aránylag elég jó állapotban, a kedvező szerencse őrizte meg napjainkig. A könyvecske, melynek két első üres lapjára két XVIII. századi birtokos: *Johan Leschinsky 1725.* és *Johan Schalat* nevét találjuk bejegyezve, körülbelül egy század óta a Lőcséről származó Schreter család birtokában volt. Legutolsó tulajdonosa, ifj. Erdély Sándorné urnő, anyai nagyanyjától, dr. Bakody Tivadarné szül. Schreter Amanda urnőtől kapta ajándékba.

Minden könyvbarát méltányolni fogja az áldozatkésztséget, mely a Magyar Nemzeti Múzeumot ennek a maga nemében páratlan bibliografiai ritkaságok birtokába juttatta. A legkisebb régi hazai nyomtatvány, melyet ma ismerünk, méltó helyet fog elfoglalni abban az állandó kiállításban, melyben a könyvtár a birtokában levő tudományos kincsek legjavát teszi közszemlére.

A kis katekizmus kötése.